

Marosi Gyula

Én sem szeretem Kucsera elvtársat

Marosi Gyula
(1941, Budapest)
író, József Attila-díjas

Egy szép napon azt kérdezte tőlem Mihályfi Imre rendező úr, szinte atyai barátom: „Mit szólnál hozzá... megcsinálhatnánk a *Tisza-zugot*?” Valaha olvastam a darabot – közel se „megcsinálós” szemmel –, talán úttörő korban elvittek minket egy színházi előadásra is, de erre nem veszek mérget.

Mindez történt 1991-ben – jesszusom! imár harminc éve! –, ami azért fontos, mert addigra megtörtént a rendszerváltás. Nem sokat tudtam a szerzőről, Háy Gyuláról, jóformán csak annyit, hogy az '56-os forradalom után hosszú börtönbüntetésre ítélték, szabadulása után külföldre távozott, azóta is ott él, valahol nyugaton. Elítélése után – természetesen – szó se eshetett róla, hogy valamely darabját előadjuk a Királyi Magyar Televízióban...

Lementem a könyvtárba, és kissé bizonytalan hangon megkérdeztem, megvan-e a *Tisza-zug*?, mire a könyvtár vezetője, egy idősebb hölgy, öntudatosan azt válaszolta: „már hogyné lenne meg!”, és a leghátsó sor leghátsó polcának aljáról elővarázsolta nekem a kötetet. Tehát nem dobták ki, nem selejtezték le... pedig talán utasítást is kaptak rá.

Ott helyben elolvastam, és másnap mondtam Imrének: „Te, ez egy remek darab!” „Én is úgy gondolom.” Ezek után, az eljárásoknak megfelelően, írtam egy rövid szinopszist, a tervezett előadás mikéntjéről való elképzelést, és

Szeretettel és elismeréssel köszöntjük a nyolcvanéves Marosi Gyulát, a kiváló prózaírót és barátunkat!

benyújtottuk a főnökséghez. Az ilyenkor szokásos időnél is hamarabb kaptuk a választ: rendben van, mehet!

Háy az ötvenes évek elején a Színház- és Filmművészeti Főiskolán – azóta oly sokat fejlődött a színjátszás tudománya, hogy ma már egyetem, doktorálni is lehet belőle, istenem, ha ezt Liliomfi megélhette volna! – a dramaturgia tanszék vezetője volt, Imrét is tanította. A háború után tért haza moszkvai emigrációjából, és szinte természetesen, az új rendszer kiemelkedő művészegyénisége lett. Darabjait a színházak játszották, Kossuth-díjat, katedrát kapott. Helyzetét érezhetően élvezte, olykor rá is játszott kicsit, de tanítványai szerették. Emlékezetes előadásokat tartott, szellemesen beszélt, szinte csillogtatta dramaturgiai tudását, nem lovagolt a korszak művészetek iránti pártállami elvárásain. Később olvastam egy meghatározását, mely szerint a dramaturg olyan pelikán, aki saját vérével táplálja mások fiókait. Szellemes, fogadjuk el. De csendben, magunk közt, motyogjuk el: dramaturgnak lenni, bár folyik némi vér is, leginkább név nélkül végzett kulimunka. Ajnározott volna ellenére Háy nem vesztette el a józan eszét – önbecsülését –, így hát az ország egyre nyomorultabb helyzetét látva, csatlakozott a Nagy Imre nevével fémjelzett, reformokat követelő csoporthoz. Tettével részt vett „az ellenforradalom szellemi előkészítésében.”

A *Tisza-zug* televíziós változatának a főnökség általi jóváhagyása után nem sokkal jelentkezett

a jogi osztály. A mű előadásának jogai az özvegnél vannak, aki meg kíván ismerkedni a rendezővel és a dramaturggal, csak ezután dönt, adja-e azokat, vagy sem. Nem volt ez páratlan kérés: az itthon élő jogtulajdonosokkal előbb-utóbb összefutott az ember, ám Háy Éva Ascónában élt. Javasolta: látogassuk meg.

Nem volt mit tenni, beültünk Imre autójába, és elindultunk. Mivel keveset jártunk külföldön, nyugati irányba meg pláne, úgy döntötünk, nem rohanunk végig az autópályákon, hanem lássuk már egy kicsit a világot, felmegyünk valamelyik osztrák síparadicsomba, olyan magasságra, ahol még sohase jártunk. Nyár lévén valószínűleg nincs most ott tömeg, biztosan kapunk szállást. Aztán majd másnap reggel szépen legurulunk a Lago Maggiore mellé.

Úgy ezer méteren is magasabban járván, egyszer csak feltűnt, hogy az utak milyen jó állapotban vannak. A nehéz terepen épült, néha ugyancsak meredek, kanyargós, még csak nem is főutak burkolatán sehol egy kátyú, tengelytörő gödör, hosszan repedezett fölfagyások, legfeljebb itt-ott foltozás. Burkolati jelek szinte frissen festve, szükséges helyeken korlátok... Feltűnt, mert a létező szocializmus gyermekei voltunk. Sóhajok...

Aztán valahol, egy csinos falucskánál megálltunk – nem jegyeztem meg a nevét. Megkaptuk, amit kerestünk: a körülöttünk látható hegyek csúcsai még hősipkásak voltak, szinte beledőfték az ég – a mi egünknél lazúrosabb – kékjébe. A völgyek, a hegyi legelők viszont a mi áprilisi vidékeink harsogó zöldjét mutatták. Szinte érezhetően pattantak fel a városi füstködben eltömődött tüdő hólyagocskái az élesen tiszta levegőben. Házi koszt vacsorát kaptunk, remek sört ittunk rá.

Még valamiért érdemes volt a hegyekbe felmennünk: egy novelláskáért. A véletlen hozta úgy, hogy Farkaschéknál kértünk szállást. Kérdésünkre, hogy nevüknek van-e magyar vonatkozása, mondták: van bizony, és valahonnan

előkajtották a grószpapát. Farkasch úr úgy nyolcvan én körüli lehetett, stüzi kalapot, és a nyár ellenére báránybőr bekecset viselt. Jó kedélyű, beszédes ember, aki ugyan néha megakadva kereste a magyar szavakat. Magyarországon, magyarnak született, ám egyszer csak szülőföldje Románia lett. Nem tudta megszokni az új, idegen hatalom diktálta élethelyzeteket, így aztán megszökött, nyakába vette a világot. Mivel értett a famunkákhoz, itt talált kenyeret. Dolgos ember lévén a helyiek befogadták, megnősült, házat épített, családot alapított, elégedett az életével. Mutatta büszkeségét, egy kajszibarack fát. A ház déli fekvésű, fehérre festett fala elé ültette, még egy méternyire se – így helyeztem el én Nagymaroson a fügefámat. Kordonosra metszette, csak a fal síkjával párhuzamosan növevő ágakat hagyta meg, telente vastag szalmaréteggel fedi a földjét, hogy át ne fagyjon nagyon. Minden évben hoz valamennyi termést, nézzük csak: most is látszik rajta vagy tucatnyi zöld gömböcske – majd szeptemberre beérnek. Szegény, keresztrefeszített barackfa furcsa látványt nyújtott, szinte lerítt róla létének feleslegessége – nyilván itt, a hegyekben is meg lehetett kapni a közeli Olaszország legfinomabb gyümölcsseit. Furcsa, de Farkasch úr üdvözült mosolyával kísérlen megható is: az elhagyott szülőföld emléke iránti ragaszkodást jelképezte.

Már Ascona felé közeledve, a tó közelségét sejtetve, észrevettem, hogy a gazdag villák tágas kertjeiben milyen sok a csodálatos atlanti cédrus. Az én sportszatyorban Nagymarosra kihurcolt cédruskám még csecsemőkorúnak számított, hozzá képest ezek a fák százévesnél is idősebbnek látszottak. Lám, egy ország, ahol nem dúltak világháborúk, ahol gazdáik nem kényszerültek arra, hogy kivágják őket, hogy az éhezés mellett legalább meg ne fagyjanak. Sóhajok...

Egyszer csak megnyílt egy emlékezetes látvány. A tó öble mögött, talán már olasz terüle-

ten, hegy magasodott, egy hatalmas szikla. Tejein valami sapkácska, tévé-átjátszó, esetleg meteorológiai állomás. Félreálltunk kicsit a kocsival, hogy illően megbámulhassuk. Emlékeztetett a mi Nagymarosról nézett visegrádi hegyünkre. Az elfogultságot is vállalva, meg kell állapítanom: a nekünk adatott csoda páratlanabb. A Duna szélesebb, s ha látszani nem is látszik, de érezhető, hogy folyik, mozog, erő van benne. A visegrádi hegy is szikla, de nem olyan magas: így jó, nem kell megemelnünk a tekintetünket, egy képbe belefér az egész. És a szikla csúcsán királyi korona, valóban a fellegekbe nyúló fellegvár: vaskos tömbjében méltóság, lentről is látható cizelláltságában kifinomultság.

Háy Éva személyében egy hetven körüli, törékeny hölgy fogadott bennünket. Bokáig érő kék ruhát viselt, nyakában finom gyöngysor – igen: ő az, akit a férje a „kék ruhás lány” elnevezéssel örökített meg. Hölgyhöz illően barátságos volt, de távolságtartó. Mozdulatai, beszédmódja azt az érzést keltették, hogy ifjú hölgyként vonzó és szemrevaló teremtés lehetett. Mivel Imrével mindketten ismerték Háyt, a beszélgetés a róla szóló emlékek felidézésével kezdődött. Ez eltarthatott volna akár napestig is – az otthon szerzett sérelmek előhúzkodásával akár napokig is –, de Éva a megfelelő tiszteletkörök megfutása után lezárta a témát: érezhetően gyakorlott tárgyaló volt. Kérdezte, milyen munkákat csináltunk eddig. Abban az időben még nem léteztek műholdak, melyek segítségével nézhetne volna a Magyar Televízió műsorait, de mivel az egyik könyvespolcon garadával sorakoztak hazai folyóiratok és hetilapok, láthattuk, amennyire csak lehet, figyeli a hazai eseményeket, s mivel abban az időben a sajtó még közölt kritikákat a televízió által gyártott műsorokról – akkoriban még lehetett mit mondani róluk, értékelhetők voltak –, jó néhány cím ismerős volt a számára.

Aztán arról kezdtünk el beszélni, hogy a színpad zárt világára írt, felvonásokra osztott mű-

vet hogyan gondolnánk filmre vinni... kényszerűségből mely szövegeket hagynánk el, milyen mozgókép-jeleneteket tennénk hozzá... Nehéz ilyesmiről beszélni, igazán csak a dresszírozott esztéták képesek rá, de Éva asszony, mint tapasztalt színházi ember, értett mindent, még újabb ötleteket is adott. Itt már oldódott távolságtartása, ekkor már három kolléga, összedugva a fejüket, okoskodott.

Szinte váratlanul, egyszer csak közölte: rendben van, megadja az előadás jogát. Megindokolta azt is, miért akart velünk megismerkedni. Úgy tudja, a Magyar Televízióban vannak ilyenek, meg olyanok is – jól tudta –, nem mindegy, hogy harmincöt év után kik hozzák újra az irodalmi köztudatba Háyt Gyulát... és persze, hogyan. Ezután már kötetlenné vált a csevegés: '91 lévén, alig valamivel a rendszer-váltást követően, politikázni kényszerültünk kicsit. Az mindenesetre öröndetes, hogy megszűnt a cenzúra, a vélemény immár szabad, ám a további fejleményeket illetően, érdekes módon, ő teljességében nyugati, mi afféle keleti szemmel nézve a dolgokat, egyöntetűen csak arra jutottunk: „majd meglátjuk...” Még valami ebédke hidegtálat is kaptunk – én, a létező szocializmus gyermeke, akkor ettem életemben először avokádót.

Úgy délután négy óra tájt búcsúztunk el tőle, akkor már érezhetően fáradni kezdett kicsit – aztán vágta haza.

Rövidesen megérkezett a jog megadásáról szóló hivatalos engedély is, Imrével való újabb beszélgetések után nekiláthattam a forgatókönyv elkészítésének.

Az első világháború után, főleg a Felső-Tisza környékén, egyre gyakrabban fordult elő, hogy miután tehetős gazdaemberek nőül vettek fiatal, csinos parasztlányokat, hirtelen, váratlanul meghaltak. Idő kellett hozzá, hogy felmerüljön a gyanú, nem véletlen események ezek, még több idő, hogy meglegyen a bizonyosság is: az életerős férfiebreket megmérgezték. Gonosz

vénasszonyok voltak a szervezők, ők hozták össze a partikat, tanították ki a lányokat, készítették a mérget – az abban az időben használatos légyölő papírból áztatták ki az arzént, a gyilkos lötytyöt „légyvíznek” nevezték –, majd ők siratták el a lehangosabban szegény megboldogultat. A fiatal, jómódúvá lett özvegyasszonyok aztán élhették világukat. A vénasszonyoknak nem sok hasznuk lett e megesett dolgokból, valószínűleg a gyűlölet dolgozott bennük, hogy megbosszulják saját, nyomorúságos életüket.

Vérbeli drámaírónak kiváló alapanyag. Emlékszem rá, sráckoromban még élt a köztudatban ez az eseménysor, Hekus Dönci viselt dolgai mellett, időnként ez is fel-felbukkant a beszélgetésekben – alighanem Háy Gyulának köszönhetően, a *Tiszazugot* az időben játszották a színházak.

Prózai munkából filmforgatókönyvet írni némiképp hasonlít a műfordításhoz. A fordító nyakig belemerül egy másfajta világba, mely világ, ha érdemesült a leírásra, feltétlenül érdekesebb és változatosabb az ő szorgos munkálkodással, ám egyhangúan telő világánál – saját mindennapjai másodlagossá válnak. Beszélgetni kezd a szerzővel, közeli barátként, természetes módon letegezi. Megdicséri egy találó jelzőért, megmorogja, ha méltatlanul bánik valamely szereplőjével. Fordulópontoknál elméláztat vele, innen akár másfelé is fordíthatta volna a mese szekerét. Döccenőknél bocsánatáért esedez, hogy annyi tehetséggel, amennyi neki adatott, belekontárkodik a dolgaiba. Álmodik róla. Egy műfordító barátom mondta egyszer, hogy a fordítandó könyv fele tájékán már azt is megérzi, mikor állt fel a szerző az asztaltól, és ment ki pisilni.

Olykor előfordulnak életre szóló tanulságot hordozó találkozások. Karácsony Benő „műfordítása” közben beleakadtam egy mondatba: „az ember nem szállhat el, mint a pipafüst.” Túlélő utódként tudva, hogy Karácsony Benőt Maut-

hausenbe hurcolták, ahol, mint használhatatlan öregember, gázkamrába került... testét valószínűleg elégették... az ember önkéntelenül felkiált: „Jaj, kedves Benő bátyám, hogy lehetnél ilyen gyermekien naiv? Dehogynem szállhat el...” Ha jól belegondolunk, még békebeli időkben is... esetleges nagy csinnadratták közepete is, mindnyájan csak úgy szállunk el, mint a pipafüst...

Műfordítás esetén a fordító arra törekszik, hogy ugyan egy más nyelven, de a lehető legpontosabban adja vissza az eredetit. A forgatókönyvírás persze más. Addig bele se fogjon az ember, míg a szavak helyén meg nem jelenik egy arc. Rajta tulajdonosa jellemét tükröző gesztusok. Aztán egy másik, még egy... amíg a teljes szereplőgárda fel nem sorakozik. Míg meg nem jelennek a helyszínek, öltözetek, használati tárgyak képei. Akkor aztán kezdődhet az életjáték. Nem az, amit az író kigondolt számukra, hanem az, amit ellesett tőlük. Nem mondják el azokat a számukra kirótt szövegeket, amiket el tudnak játszani. A próza takarásából kilépve, leplezetlenebbül őszinték vagy hazugok, jóságosak vagy gonoszok. Ráadásul: minden (valamire való) prózának van sajátos futamideje, ritmusa, ezek a műfajváltás következtében változnak – leginkább borulnak –, meg kell találni az új egyensúlyukat. Ráadásul: mivel a stábban mindenki a forgatókönyv alapján dolgozik, operatőr, berendező, öltöztető, kellékes, mindenkinek adnia kell rövid eligazítást, hogy munkához foghassanak.

Imre aztán leforgatta a filmet. Tőle megszkott módon gondos, szép munka került ki a keze alól, jó ritmusú, kiváló színészeket felvonultató, jeles alkotás. Valamikor, főműsoridőben lejátszotta a Magyar Televízió.

A filmtekercs manapság ott raboskodik egy raktárban, harminc év múltán akár le is játszhatná újra valamelyik tévécsatorna. Na, majd egy különleges napon – amikor egyetlen, rajongásig szeretett celebünk se villant bugyit vagy

Robinson (litográfia, 455 × 298 mm, 1991)

félelmetes intelligenciát –, tehát, majd egy nagyon különleges napon.

Természetesen Háy Évának is küldtünk egy tekercset. Szép levélben köszönte meg a munkánkat, és még arra is volt energiája, hogy a kinti magyaroknak egy vetítést szervezzon.

Asconából való búcsúzásunk alkalmával mindketten kaptunk tőle egy-egy dedikált, vékonyka könyvet, amely az Újváry „Griff” Verlag gondozásában jelent meg, nyomtatott Münchenben, Molnár József nyomdájában. A könyv címe: *Kucsera*, alcíme pedig: *Miért nem szere-*

tem Kucsera elvtársat? Igen megörültem neki. Létezéséről tudtam, hogy egy rövidebb változat Rajk László temetése napján jelent meg az Irodalmi Újságban, de mivel tizenhat évesen nem rohantam megvenni a lapot, nem olvashattam a szövegét. Később aztán még úgy se...

Háy azért nem szerette Kucsera elvtársat, mert mint funkcionárius, nélküle nem létezhett se az állam, se a párt. És Kucsera elvtárs, bár semmihez sem ért, mindennel foglalkozik, természetesen vezetői szinten. Saját nélkülözhetetlenségét növelve, újabb és újabb bürokratikus intézkedéseket agyal ki. A bürokrácia burjánzása már a szocialista társadalom létét veszélyezteti. És ha valaki – mondjuk egy író – szólni merészel ellene, Kucsera elvtárs szerint az már funkcionárius-üldözés, mely anarchiához vezet.

És még azért sem szerette Kucsera elvtársat, mert Kucsera – Háy meghatározását idézve – parvenü. Aki újonnan szerzett gazdagságában, most szerzett hatalmában tetszelegve, mindig gusztustalan. Talán sosem volt a világtörténelemben olyan fokú és tömegjelenségként felburjánzó parvenüség, mint a Kucseráké – egy olyan társadalomban, mely az emberek közti egyenlőséget hirdette. Kucsera elvtárs a dolgozók béréből lecsipegetett forintokból nagyon szép fizetést kap, állami Pobjeda fuvarozza mindenfelé, ablakain belül a nép egyszerű gyermekeinek tekintete elől védő, ízléstelen csipkefüggöny, lépéseit jobb sorsra, emberibb munkára méltó fiatalemberek kísérik. Olyan üzletekben vásárol, ahová csak funkcionáriusok tehetik be a lábukat, ahol hiánycikkekre, külföldről behozott árukra talál. Balaton-menti, kiváló ellátást biztosító pártüdülőekben nyáral, vízbe nyúló szögesdrótokkal elzárt rezervátumokban, családjával együtt ott piheni ki fáradsalmait.

Hruscsov egyszer azt találta mondani, ha tíz író idejében agyonlöttek volna, nem tört volna

ki Magyarországon az ellenforradalom. Mely mondás nemcsak arról árulkodik, hogy a valóságokról fogalma se volt, de arról is, hogy azok nem is érdekelték őt. Csupán csak afféle, nagyhatalmú politikusoktól megszokott, elkenést, megfélemlítést szolgáló blöff volt. Mondását valószínűleg megvastapsolták a szovjet, a magyar, meg mindenféle internacionalista főelvtársak, számukra írók agyonlövetése vonzó lehetőségnek számított.

Ha idejében agyonlőtték volna tíz magyar író, az első valószínűleg Háy Gyula lett volna, közülük ő kapta a legvaskosabb büntetést: hat év börtönt és teljes vagyonekobbzást. Erős a gyanúm, hogy ezt az írományt nem tudták megbocsájtani neki – bírái is Kucserák voltak. Pedig Háy nem győzte hangsúlyozni, hogy a rendes funkcionáriusokkal semmi baja, a népi demokráciáért végzett munkájuk közmegebecsülést érdemel – minden bíráló mondat után odakanyarodik egy ilyen kitétel –, és nem ír olyan esetekről, amikor a legkiválóbb Kucserák – kik az osztályellenséggel folytatott kíméletlen küzdelem során fényesen bizonyították az eszméhez való töretlen hűségüket, tehát a kezük még véres is volt – a nációk által elhurcolt, gazdag zsidó család rózsadombi villájába költözhettek be. Gondolatébresztő az ítélet teljes vagyonekobbzásról szóló kitétele is: hat év rács mögött töltött év után az ember úgyis teljesen legatyásodik, a maradék maradékának elkobbzása gyűlölettől átítatott szadizmusról árulkodik. Úgy látszik, a mindenkori parvenü, újgazdag, kucseraságukban rendíthetetlen Kucserák méltányosnak, esetleg még szükségesnek is tartják, hogy földönfutóvá tegyenek mindenkit, aki nem hódol be előttük.

A rendszerváltás idején körbejárt egy afféle pesti jópofáskodás: ezután egy kicsikével biztosan jobban fogunk élni. Mert most már elmehetnek dolgozni az apparatcsikok, a függetlenített párttitkárok – gyárakban, üzemekben,

hivatalokban, iskolákban, művészeti intézményekben akadt belőlük szépen –, akik eddigi életük folyamán egy gyufaszálnyi vagy gombostűnyi értéket nem hoztak létre, csupán a Párt irányelvei helyes betartásának ellenőrzése volt a feladatuk. Nem sok ismeretünk volt az új rendszer, a többpárti, parlamenti demokrácia politikai működéséről – csodaváró, naiv lelkesedők voltunk. Nem így a dörzsölt Kucserák, akik az egy pártban, az egymás elleni állandó furkálásokban kitanulták a csíziót. Most, hogy végre beköszöntött a szabadság, igenis legyen több párt – s mivel működésüket a dolgozók levont személyi adóiból az állam finanszírozza –, minél több, annál jobb. Annál több jól fizető funkciót lehet kreálni. Az átkos pártállami időkben léteztek felsőbb pártvezetők, akik nagy tanítómestereink szavainak visszamondását követelték tőlünk; most, hogy végre beköszöntött a szabadság, mindenki azt mondhat, ami éppen az eszébe jut – ha az előző nap mondottaknak éppen az ellenkezőjét, akkor azt. Az átkos pártállami időkben marxista-leninista fejtágító tanfolyamokra kellett járni, például tudni illett, ki volt az a renegát Kautzky (na, úgy nagyjából) – ma, a szabadság korában csak egyet kell tudni: minden, ami a jelenlegi világban létezik, az nem jó. Még a Teremtő által elrendelt dolgok sem. Nem zizzenhet egy légy szárny se anélkül, hogy ne mondjuk el róla azon nyomban a véleményünket. Elvi álláspontjainkat kellő homályban fogalmazhatjuk meg, és a szabadság jegyében bármikor megváltoztathatjuk. Szorgos tevékenységünk nyomán továbbra se kell egy gyufaszálnyi vagy gombostűnyi értéket létrehozunk, és a Mercedes sokkal jobb autó, mint a Pobjeda.

Kedves Háy Gyula! Én sem szeretem Kucsera elvtársat, nagyon nem. A Te broszúrad terjedelmében sorolhatnám, miért nem, de hát minek? Kucsera sohasem változik, és örökre velünk marad.